

проф. др **Ненад С. Милошевић**
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
Катедра за литургику
nmilosevic@bfspc.bg.ac.rs

Последовање изобразитељне – монашка форма индивидуалног причешћивања

У српској незваничној богослужбеној пракси* среће се необична јерургија позната под називом „изобразитељна литургија“¹. Иако, на први поглед, непозната литургијском предању Православне Цркве, она завређује озбиљну пажњу, па чак и изванредан вид поштовања. Разлог настанка и опстанка овакве свештенорадње несумњиво се огледа у потреби за чинодејствовањем у времену предвиђеном за савршавање евхаристијске Литургије, и то у приликама када не постоје услови за њено служење². Без обзира на то што се, уопште узев, оваква појава може оценити као девијантна, постојање последовања са сличним опредељењем ипак није непознато богослужбеној традицији Православне Цркве³. Парохијски или азматски типик владајућег византијског литургијског типа, који прецизно прописује када се Литургија може, а када не може служити, предвидео је нарочито последовање у дневном богослужбеном циклусу чији је циљ молитвено испуњавање времена служења божанствене Евхаристије, и то у приликама кад она не бива савршавана. Ова, већ пре више векова ишчезла аколутија парохијског типика, позната под именом *ἰσθητικὴ*⁴, оставила је дубокога трага на савремени поредак евхаристијске Литургије⁵. Поједини делови њеног поретка сачувани су и у последовању шестога часа које се савршава у време Свете Четрдесетнице⁶.

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у двадесетом веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту – историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ Реч је о чину који следи поредак Златоустове или Василијеве Литургије, из кога се изоставља молитва анафоре и причешћивање или се у неким приликама причешћивање врши честицама за болеснике. Више о овом чину видети: Патријарх Павле, *Да нам буду јаснија нека њишања наше вере*, II, Београд 1998, 473-478.

² Најчешћи разлог за изостанак служења Литургије у прописано време јесте неспремност свештеника да се причести. Разлог за увођење поменутог чинодејства јесте потреба служења друге Литургије, и то најчешће од стране свештенослужитеља који опслужују две или више парохија.

³ Овде се, пре свега, мисли на замрли парохијски, односно азматски типик.

⁴ О тритекти видети: Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *Περὶ τῆς θείας προσευχῆς, ΤΝΒ*, PG 155, 649-653; Ἰ. Φουντούλη, *Τριτέκτι*, Κεῖμενα Λειτουργικῆς 2, Θεσσαλονίκη 1977; Н. Милошевић, *Молитвослов, историско-шлейхуријски развој последовања парохијској њишици*, Београд 2012, 212-232.

⁵ У поретку празничне Литургије (са антифонима), све до великог входа, укључујући и прозбену јектенију после Входа, сачуван је образац тритектија, како то карактеристично истиче свети Симеон Солунски (видети: Συμεὼν Θεσσαλονίκης, *нав. дело*, 649. 653), или је, пак, са друге стране, сходно тврђењу солунског професора Јована Фундулиса, тритекти уобличен по образцу Литургије (видети: Ἰ. Φουντούλη, *нав. дело*, 9).

⁶ Видети: Н. Милошевић, *нав. дело*, 212.

Насупрот наведеној потреби савршавања одређене јерургије на месту евхаристијске Литургије, у манастирском типичу се среће аколутија дневног круга, позната под називом *изобразитељна*, која има у потпуности супротан циљ од претходно наведеног чина, а то је - причешћивање монаха у данима када се не савршава пуна евхаристијска Литургија. Колико се „изобразитељна Литургија“ верно придржава поретка пуне евхаристијске Литургије, изузимајући, свакако, анафору, која се, том приликом, изоставља, толико ова званична *изобразитељна* као да, изворно посматрано, није имала ништа заједничко са пуном Литургијом, изузев Символа вере и Молитве Господње. Ипак, суштинско опредељење овога последовања ће, попут тритектија у парохіјском типичу, остварити неизбрисив утицај на структуру савремене евхаристијске Литургије⁷.

Савремени чин изобразитељне, који у Часослову следи после шестог часа, савршава се, сходно владајућем типичу, како у манастирској тако и у парохіјској пракси, искључиво у време Свете Четрдесетнице, и то у наставку деветог часа. Следствено оваквом правилу, поставља се питање: због чега се у Часослову, темељној богослужбеној књизи монашког богослужбеног типика, изобразитељна налази после шестог часа док се она у пракси савршава у продужетку деветог часа⁸? Одговор на постављено питање веома је једноставан: пост се у седмичне дане Свете Четрдесетнице разрешава увече, после вечерње аколутије, док осталим данима током године прва трпеза бива, у складу са манастирским правилима, по завршетку шестог часа⁹, односно после божанствене Литургије. На основу изложеног одговора следио би и закључак да је изобразитељна последовање које претходи трпези, односно разрешењу поста, што, у посредном смислу, и јесте чињенично стање¹⁰. Ипак, суштински критеријум за утврђивање хронолошког

⁷ Аколутија изобразитељне је у манастирском типичу заузела место антифона из парохіјског типика тако да „изобразитељни псалми“ (102. и 145. псалам) и „блажена“ представљају, заправо, први део чина изобразитељне.

⁸ Одредбе о савршавању изобразитељне у продужетку деветог часа, у периоду Свете и Велике Четрдесетнице, налазимо у јерусалимском Типичу Светога Саве Освећеног а који се држи за званични типик у Православној Цркви. О томе видети: *Ἱνικήβια, Μοικκὰ ἀϊψ, ψῆ; Τυπικόν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Λαύρας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Σάββα, ἐν Ἱεροσολύμοις 2012, 287-289.*

⁹ Монашка правила су у старини ипак прописивала да се, и у данима када се савршавала Божанствена Литургија, пост разрешава тек после деветог часа, када би монаси вршили изобразитељну и узимали антидор. О томе сведочи Типик Евергетидског манастира (Кодекс Атинског универзитета 788, 12. век): „А треба знати да остали манастири који се држе Типика чувеног Студијског манастира не поју изобразитељну на литургијама већ после отпуста деветог часа поју изобразитељну ради узимања антидора“ (А. Дмитријевский, *Тυπικά, том I, Кіевъ 1895, 603*).

¹⁰ У прилог изложеном тврђењу треба истаћи и податак из поменутог Евергетидског Типика да се у Студијском манастиру изобразитељна није спајала са Литургијом већ се, у данима када се појало *Алилуја*, односно када је био пост (конкретно пост светих Апостола), она савршавала у наставку деветог часа, те су монаси, тек тада, узимали антидор. У Евергетидском пак манастиру, у коме се, већ у дотичној епохи, Литургија савршавала свакодневно, разрешење од поста, тојест трпеза, бивало је тек после деветог часа, док се изобразитељна, такође, није везивала за Литургију већ је савршавана у келијама, али пре деветога часа (видети: А. Дмитријевский, *нав. дело, 603*). Сходно *Ἱεροσολύμοις* Студијског манастира, изобразитељна се празничним данима савршавала непосредно по окончању Литургије, ἐπὶ τὸ αὐτὸ, при чему су монаси узимали благослов (антидор) и напослетку одлазили у трпезу (Кодекс Ватопед. 322 [956], 13-14 век). О томе видети: Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἰστορικὴ καταστάσις τῆς μονῆς τῶν Στουδίου, κζ', PG 99, 1713B.*

оквира савршавања изобразитељне везан је за време причешћивања монаха у манастиру, после којег, по правилу, следи и трпеза. Пошто Причешће током Четрдесетнице бива на Литургији пређеосвећених Дарова, онда се изобразитељна умеће као веза између деветог часа и вечерње аколутије¹¹. У периоду пак изван Четрдесетнице причешћивање се врши на пуним евхаристијским Литургијама које, сходно владајућем типичу, бивају после шестог часа. Већ је истакнуто да је изобразитељна устројена као прикладна служба која треба да буде на месту Литургије, да „изображава“ Литургију у дане када се она не служи. То су, првобитно, били сви седмични дани, осим суботе и недеље. У случају, међутим, да се служи божанствена Литургија, тада се изобразитељна уграђује да „изображава“ Литургију својим првим делом (102. и 145. псалом и блажена) на почетак Литургије све до такозваног малог входа, а својим последњим делом (133. и 144. псалом) по завршетку заамвоне молитве¹².

Чувени грчки литургичар Јован Фундулис тврдио је, у својим одговорима на литургијске недоумице (АЛА), да је изобразитељна настала у Лаври Светога Саве у Палестини, одакле је, напослетку, уведена у Студијски типик. Изворна намена овог последовања било је групно или појединачно причешћивање монаха у данима када се није служила божанствена Евхаристија¹³. Да је она заиста била аколутија са таквом наменом, сведочи нам и њена изворна форма, сачувана у једном синајском Часослову из 9. века.

У Часослову Синајске библиотеке 863 из 9. века¹⁴, који је настао по правилима јерусалимског Типика светог Саве Освећеног¹⁵, после аколутије деветог часа налази се последовање под насловом „Εἰς τὴν μετάληψιν“ (На причешћивању), које садржајно, готово у потпуности, одговара аколутији изобразитељне из потоњих Часослова.

¹¹ Дневни круг богослужења је током времена подељен на три целине, за разлику од првобитног поретка који је предвиђао седам дневних последовања, распоређених по временским етапама једног двадесетчетворочасовног циклуса, а у складу са којима су све дневне службе и добиле називе (полуноћница, јутрење са првим часом, трећи, шести и девети час, вечерње и повечерје). Прву целину чине полуноћница, јутрење и први час, другу трећи и шести час са изобразитељном, док су у трећој целини девети час и вечерње, као и повечерје, које као да се, на први поглед, савршава самостално, али је оно, суштински посматрано, део целине (девети час, вечерње, вечера, повечерје). Спајање или сливање појединачних последовања учинило је да су искључиво прве по реду аколутије од сваке целине задржале на самом почетку молитву *Царе небески и њирисејшо*, док остале настављају са уобичајеним *Ходиши њоклонимо се...*, а јутрење са *Слава на висини...*

¹² Средњи део изобразитељне садржан је у самој Литургији (тропарни, Символ вере, „Свјат, Свјат...“, Молитва Господња). Сравни: Γ. Φουντούλη, *Απαντήσεις εἰς λειτουργικά ἀπορίας Δ'*, Θεσσαλονίκη 1994, 36.

¹³ Γ. Φουντούλη, *ισῆο*, 34-43; Juan Mateos, *Un Horologion inédit de saint-Sabas – Le Codex sinaïtique grec 863 (IXe siècle)*, у *Mélanges Eugène Tisserant*, том III, 66. У студији о *Литургији пређеосвећених Дарова*, професор Николај Успенски недвосмислено прави разлику између древног монашког чина „за причешћивање“ и потоње *изобразитељне*. Као главни моменат који ова два чина чини различитим, аутор наводи укидање причешћивања и, уместо њега, разделявање антидора, као и премештање њеног савршавања са времена после деветог часа на време после Литургије. Управо због тога ће овај знаменити руски литургичар настанак изобразитељне везати за Студијски манастир и епоху 9. века. О томе видети: Николај Успенски, *Изабрана литургијска дела*, Шибеник 2008, 183-186.

¹⁴ Сравни: Juan Mateos, *исῆο*; Γ. Φουντούλη, *исῆο*.

¹⁵ „Ὁρολόγιον κατὰ τὸν κανόνα τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σάβα“, издање: J. Mateos, *нав. дело*, 47-76.

75^ε *Εἰς τὴν μετάληψιν.*

Μμνήσθητι ἡμῶν, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.
Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.
Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.

75^ν Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν.

Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.
Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.
Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.
Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.

76^ε Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.

Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ.
Χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς.
Δόξα.
Μνήσθητι ἡμῶν, Ἄγιε, ὅταν ἔλθῃς.
Χορὸς ὁ ἐπουράνιος ὑμνεῖ σε καὶ λέγει· Ἄγιος, Ἄγιος,

76^ν Ἄγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου.

Προσέλθετε πρὸς αὐτόν, καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυρθῇ.
Χορὸς ἐπουράνιος
Δόξα
Πιστεύω
Πάτερ ἡμῶν
Κύριε, ἐλέησον (γ')

Εἶς ἅγιος.
Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος. Ἀλληλουῖα.
Εὐλόγησώ τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ, διαπαντὸς ἡ αἴνεσις αὐτοῦ ἐν τῷ

77^ε στόματί μου. Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ μου, ἀκουσάτωσαν πραεῖς καὶ εὐφρανθήτωσαν.

Δόξα.
Εὐχὴ μετὰ τὴν μετάληψιν
Μετέλαβον τὸ σῶμα σου τὸ ἅγιον ὁμοῦ τὸ αἷμά σου τὸ τίμιον, εἰς ἄφεςιν πάντων ὧν ἡμαρτόν σοι, μόνη φιλόνηρωπε.
Πλήρωσον τὸ στόμα μου αἰνέσεως, Κύριε, αὐτὸς γὰρ ὑπάρχεις ἡ ὑμνησίς

77^ν μου, καὶ σῶσόν με.

Εὐχὴ μεταλήψεως
Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὅτι ἠξίωσας ἡμᾶς μεταλαβεῖν τῶν ἀχράντων σου μυστηρίων ἐπὶ ἀφέσει καὶ ἰλασμῷ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀξίωσον ἡμᾶς τυχεῖν τοῦ ἐλέους σου μετὰ πάντων τῶν ἁγίων σου, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

На ѱричеиштвању.

Помени нас, Господе, када дођеш, у Царству Твоме.
Блажени сиромашни духом јер је њихово Царство небеско.

Блажени који плачу јер ће се утешити.
 Блажени кротки јер ће наследити земљу.
 Блажени гладни и жедни правде јер ће се наситити.
 Блажени милостиви јер ће бити помиловани.
 Блажени чисти срцем јер ће Бога видети.
 Блажени миротворци јер ће се синови Божји назвати.
 Блажени прогнани због правде јер је њихово Царство небеско.
 Блажени сте кад вас срамоте и прогоне и лажући говоре против вас свакојаке рђаве речи,
 због мене.
 Радујте се и веселите се јер је велика плата ваша на небесима.
 Слава.
 Помени нас, Свети, када дођеш.
 Хор небески поје Ти и говори: Свет, Свет, Свет је Господ Саваот, пуно је небо и земља
 славе Твоје.
 Приступите Њему, и просветлите се, и лица се ваша неће постидети.
 Хор небески.
 Слава.
 Верујем.
 Оче наш.
 Господе, помилуј (трипут).
 Један је Свјет.
 Окусите и видите да је добар Господ. Алилуја.
 Благосиљаћу Господа у свако време, хвала је Његова свагда у
 устима мојим.
 Господом ће се хвалити душа моја, нека чују кротки и обрадују се.
 Слава.

Молитва после причешћа

Причестих се Телом Твојим светим, уједно и Крвљу Твојом часном, на отпуштење све-
 га што Ти сагреших, једини Човекољупче.

Испуни уста моја хвале, Господе, јер си Ти песма моја, и спаси ме.

Молитва по причешћу

Благодаримо Ти, Господе Боже наш, што си нас удостојио да се причестимо пречистим
 Твојим Тајнама на отпуштење и очишћење грехова наших; удостој нас да задобијемо
 милост Твоју са свима светима Твојим, у векове векова.

Као што се, на основу изложеног поретка, може приметити, садржина аколутује *Εἰς τὴν μετάληψιν* аналогна је, у свом већем делу, поретку изобразитељне из савремених Часослова. Битну разлику између овог древног последовања и данашње изобразитељне чини одсуство такозваних изобразитељних псалама (102. и 145. псалам), као и додатак који упућује на закључак да се на дотичној служби вршило причешћивање монаха. Садржани додатак подсећа на форму причешћивања младенаца на аколутуји брака¹⁶ под видом Литургије пређеосве-

¹⁶ О савршавању свете Тајне брака под формом аколутује пређеосвећених Дарова видети: Н. Ми-
 лошевић, *нав. дело*, 94-103.

ћених Дарова¹⁷. Ако се пак има у виду то да је последовање *Εἰς τὴν μετάληψιν* смештено у наставку деветог часа и да му следи вечерња аколутија, тада се намеће закључак да је, заправо, реч о поретку који типик прописује за период Свете Четрдесетнице¹⁸. Две веома карактеристичне појединости које се уочавају у овом рукопису могле би, међутим, изазвати сумњу у претходно изнето тврђење. То су завршни део данашње аколутије, који указује на елементе везане за причешћивање светим Тајнама, и вечерње, које следи без Литургије пређеосвећених Дарова.

Узимајући у обзир, са једне стране, постојећи поредак, а са друге стране чињеницу да је изобразитељна изван Четрдесетнице следила шестом часу, и то, поврх свега, уз изостанак било каквих указивања или упутстава, разрешење назначене недоумице се, у први мах, чини немогућим. Као један од озбиљних одговора на постављено питање могла би бити препозната претпоставка да се овде ради о некаквој првобитној варијанти изобразитељне, која је била везивана за девети час, и то у свим приликама када су монаси већи део дана проводили у посту, а потом се после деветог часа причешћивали¹⁹. То би, практично, значило да се изобразитељна изворно везивала искључиво за девети час, а не за шести. Оваква претпоставка не треба да буде искључена ни у случају када преовлађују аргументи који указују на то да се не може говорити о евентуалном великопосном поретку.

Аргументација Матеоса иде у прилог ставу да је поредак савременог Часослова предвиђен за све прилике када се не служи Пређеосвећена, дакле и за време изван Четрдесетнице, оком целокупног годишњег круга осим среде и петка²⁰. Она не би морала да оспори ни претпоставку да је главни разлог за причешћивање монаха на изобразитељној током Четрдесетнице било одсуство свештеника. Очевидно је да је овакав поредак намењен монашким заједницама које немају свакодневно присутне свештенослужитеље, тако да монаси и даље савршавају древно монашко правило, онако како је то бивало у претходним вековима. Изобразитељна пак, у овом виду, представљала је неку врсту монашке пређеосвећене, без учешћа свештеника²¹. Ако се ова чињеница узме у обзир, тада ће дилема о карактеру последовања на *причешћивању* и *изобразитељне* бити у другом плану и моћи ће се извести

¹⁷ Битна разлика између форме причешћивања на последовању *Εἰς τὴν μετάληψιν* и на аколутији брака јесте, у случају прве, одсуство свештеника (због чега је изостављена свештеничка молитва пре Молитве Господње, као и возглас који следи, али и возглас: „Пређеосвећене Светиње светима“) док, са друге стране, у аколутији брака нема молитава после Причешћа.

¹⁸ Литургиچار Хуан Матеос (Juan Mateos) истиче да је данашње последовање израз поретка Свете Четрдесетнице, и то са варијантом када се не савршава Литургија пређеосвећених Дарова (видети: J. Mateos, *нав. дело*, 66).

¹⁹ Овакав став заступа Хуан Матеос (видети: *истио*).

²⁰ Литургија пређеосвећених Дарова се у древности служила, по свему судећи, сваке среде и петка током године, јер је управо у те дане, држан потпуни пост све до вечери. У *Пасхалној хроници* (7. век) јасно се истиче да се изложени поредак Пређеосвећене не савршава искључиво у време Свете Четрдесетнице „већ и у остале дане, кад год бивају Пређеосвећене“ (*Χρονικόν Πασχάλιον*, PG 92, 989В). Остаци тога правила преживели су у Типику Велике Цркве из 10. века, који прописује служење Пређеосвећене у среду и петак Сиропусне седмице. О томе видети: J. Mateos, „Le Typicon de la Grande Église“, Tome II, у *Orientalia Christiana Analecta* 166, 4-8.

²¹ Сравни: Γ. Φουντούλ, *нав. дело*, 36; Н. Успенски, *нав. дело*, 185.

закључак да је варијанта причешћивање-непричешћивање на изобразитељној била условљена присуством, односно одсуством свештеника из монашке заједнице, а не годишњим периодом када се она савршава, или само епохом када је изобразитељна служена ради могућности свакодневног причешћивања монаха. Ово конкретно значи да је изобразитељна првобитно имала двоструку сврху: најпре да би се омогућило свакодневно причешћивање монаха у дане, када није служена божанствена Литургија, а у потоњој фази као прикладно молитвено правило пред разрешење дневног поста, приликом раздељивања антидора.

Узимајући у обзир претходно изложено, следи закључак да је неодступно истрајавање Цркве на честом причешћивању верника учинило да се у Часослову, мимо последовања дневног круга, уобличи одговарајући чин намењен групном или појединачном самопричешћивању²² монаха. Својеобразна чињеница да је последовање *Εἰς τὴν μετάληψιν* уграђено у главну монашку богослужбену књигу дневног циклуса као њен саставни део, поткрепљује уверење да је, и у периоду 9. века, опстајала редовна пракса свакодневног причешћивања монаха²³, што значи да је дотично последовање представљало својеврсни вид монашке аколутије Пређеосвећених Дарова²⁴. У каснијем периоду, када се у манастирима са истом намером уводи свакодневно служење Литургије, правило *На причешћивању* није потиснуто из свакодневне употребе. Поврх свега, оно се утапало у саму Литургију или се пак преобликовало у молитвено правило познато под називом *изобразитељна*, намењено раздељивању антидора непосредно пред разрешење од поста, како је то претходно било установљено у Студијском манастиру²⁵.

Коначно, у светлу наведених тежњи требало би посматрати и локалну богослужбену праксу служења такозване изобразитељне Литургије, поменути на почетку овога рада. Иако мотиви за њено служење нису сваки пут оправдани, па ни сâм

²² Под самопричешћивањем се подразумевало узимање светога Причешћа од стране монаха у одсуству свештеника. Та пракса није представљала никакву новост за монаштво и манастире већ је она наставак древне хришћанске праксе да верни односе делове Светога Хлеба својим кућама како би се причешћивали седмичним данима, када није била служена Литургија. Најубедљивије сведочанство о таквој пракси налази се у списима светога Василија Великог: „Свакако да је причешћивати се свакодневно и примати свето Тело и Крв Христову добро и корисно јер Он Сам јасно каже: *Ко једе моје Тело и пије моју Крв има живиој вечни...* Ми се заиста причешћујемо четири пута сваке седмице: недељом, средом, петком и суботом, као и у остале дане ако је помен неком светом. А то што је неко, у време гоњења, принуђен да, у одсуству свештеника или литурга (ђакона), узима Причешће сопственим рукама, сувишно је доказивати јер је дуготрајна пракса потврдила такве догађаје. Сви, наиме, који монахују по пустињама, где нема свештеника, имајући Причешће у кућама, од њега се причешћују. А у Александрији и у читавом Египту сваки лаик одреда има Причешће у свом дому и кад год жели, причешћује се од њега“ (*Βασίλειος ὁ Μέγας, Πρὸς Καισαρίαν πατρικίαν, περὶ κοινωνίας*, PG 83, 484-585). О пракси самопричешћивања видети опширније у: Н. Успенски, *нав. дело*, 181-182.

²³ Практика свакодневног причешћивања монаха продужена је и у потоњим вековима. Сведочанство о томе пружа Синаксар (Типик) Евергетидског манастира у Константинопољу (кодекс Атин. национ. универзитета бр. 788, 11-12. век), где се уводи свакодневно служење божанствене Евхаристије: „А ми се, готово сви, свакодневно причешћујемо од Божанствених Тајни...“ (А. Дмитријевский, *нав. дело*, 603).

²⁴ Литургија пређеосвећених Дарова настала је отприлике у исто време кад и монашка аколутија *На причешћивању*, и то са потпуно идентичном сврхом, али, свакако, у оквирима парохијског типика.

²⁵ Сведочанство Типика Студијског манастира у Константинопољу забележено је у наведеном Евергетидском Синаксару (видети: А. Дмитријевский, *истио*).

њен поредак није увек и свуда примерен²⁶, ипак наглашена тежња да се у одсуству евхаристијске Литургије вернима пружи могућност причешћивања, и то на заједничкој служби Божијој у храму даје смисао њеном постојању у литургијском животу наше помесне Цркве.

---

²⁶ Овде се, на првоме месту, има у виду изразито опонашање евхаристијске Литургије на примеру чињења Великог входа, произношења прозби у јектенијама које се односе на *предложене Дарове*, изговарања молитви које упућују на евхаристијско приношење, као и делова саме анафоре.